

УДК: 316.472.45

ГАНАБА Світлана Олександрівна,
доктор філософських наук,
доцент кафедри філософських дисциплін
Кам'янець-Подільського національного університету
імені Івана Огієнка,
e-mail: sveta_ganaba@ukr.net

ВІД СТАНДАРТИЗАЦІЇ ДО ТВОРЧОСТІ: ІМПЛІКАЦІЯ ІДЕЙ ТА ПОГЛЯДІВ КЕНА РОБІНСОНА В УКРАЇНСЬКУ ОСВІТУ

Сучасна українська освіта знаходиться у стані реформування. Низка змін в освітній сфері пов'язана із пошуком адекватних відповідей на цивілізаційні виклики епохи, необхідністю подолання системних криз українського суспільства й окреслення новаторських підходів розвитку освіти. Продуктивними у даному ракурсі міркувань є ідеї британського дослідника й освітянина Кена Робінсона. Він наголошує, що сучасна освіта є уніфікованою та стандартизованою й відповідає потребам минулих століть. Така освіта орієнтується на минуле, а не відповідає запитам сьогодення й потребам майбутнього. Мета освіти розглядається як здатність допомогти тим, хто навчається максимально зрозуміти світ й виявити внутрішні таланти з тим, щоб реалізувати себе як особистість. Щоб реалізувати ці призначення освіта має стати не лише академічним, а й творчим процесом. Впровадження в українську освіту ідей Кена Робінсона щодо персоналізації, індивідуалізації допоможе віднайти продуктивні й ефективні шляхи у її реформуванні, позбутися формалізму у навчальному процесі, зменшити рівень «відчуження» навчального матеріалу від інтересів та потреб тих, хто навчається. Навчальна діяльність буде більш мотивованою й органічною, сприятиме набуттю людиною громадянської відповідальності, залученню до суспільної діяльності і зміцненню спільноти для загального блага.

Ключові слова: освіта, стандартизація, уніфікація, персоналізація, творчість, навчальний процес.

Постановка проблеми. Сучасна українська освіта знаходиться у стані реформування. Упродовж останніх років спостерігається активне впровадження низки різноманітних нововведень у практику освіти. Усі ці зміни мають на меті підвищити якість освіти, зробити її в авангарді суспільних змін. На освіту покладається завдання не лише відшукати адекватні відповіді на цивілізаційні виклики епохи, а й окреслити подальші орієнтири її подальшого розвитку. Ця обставина зумовлює необхідність рефлексії сутності освіти, розуміння того, що вона може запропонувати у майбутньому з огляду подальшого цивілізаційного поступу людства.

По-друге, запровадження фундаментальних змін в освітній сфері сприятиме пошуку шляхів подолання системних криз українського суспільства й окреслення новаторських підходів його розвитку. В українському суспільстві, що знаходиться на етапі трансформації політичних, соціокультурних цінностей освітні інституції виконують подвійну функцію – соціального творення та соціального відтворення, що визначає їх пріоритетність та здатність багато у чому змодельовати майбутні контури українського суспільства, вимальовувати його духовно-культурний портрет, визначити пріоритетні засади розвитку особистості.

По-третє, інтерес до проблем освіти зумовлений кризовими явищами у даній сфері. Загалом криза засвідчує нездатність освітньої сфери вирішувати нагальні проблеми цивілізаційного розвитку у старому форматі їх розуміння та шляхів вирішення. Відтак, кризові явища необхідно сприймати як нормальний та необхідний етап розвитку, як межову ситуацію, яка засвідчує, що ця система вичерпала свій наявний ресурс, й показує необхідність пошуку нових можливостей та перспектив розвитку.

По-четверте, реформування освітньої сфери зумовлено необхідністю переосмислення набутого педагогічного досвіду у світлі сучасних освітніх тенденцій. Вони спрямовані на корекцію діяльності педагогів у процесі навчання, пошуку ними нових форм і

методів реалізації освітніх завдань, теоретико-методологічного обґрунтування педагогічних феноменів, видів освітньої практики.

Загалом, освіта як рушій суспільних змін потребує не поодиноких, а системних, фундаментальних змін. Мова йде про те, що вона має фокусуватися не на репродуктивному транслюванні стандартного набору фактів, понять, правил, аксіом, а на розвитку у людини здатності навчатися й перенавчатися, здобувати уміння застосовувати інформацію у мінливих життєвих ситуаціях, знаходитися у стані постійного творчого пошуку та винахідливості. Така зорієнтованість освітньої сфери формує новий тип особистості – інноваційну людину, котра позбавлена енциклопедичної заангажованості, репродуктивності світосприйняття, знаннєвої одновимірності. Цікаві міркування, щодо окресленої вище позиції висловлює польський науковець Ю. Козелецький. Дослідник вважає, що парадигма освіти, орієнтована на формування просвітницької людини в умовах швидкозмінного, постійно оновлюваного, відкритого до нововведень соціуму, вичерпала свій потенціал. Натомість формування інноваційної людини можливе у межах іншої освітньої системи, яка базується на визнанні нелінійного можливісного мислення, пошукових орієнтаціях, творчому підході [1, с. 145].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Релевантними у даному ракурсі міркувань є ідеї й науковий доробок низки сучасних дослідників. Так, у своїх працях Дж. Холт аналізує недоліки сучасної освіти й визначає особливості розвитку й реалізації пізнавального процесу тих, хто навчається. Дж. Гатто розглядає заклади освіти як можливість виробляти більш-менш однорідний продукт для потреб індустріальної економіки. Е. Зінгер та Т. Браун визначають особливості розвитку творчого мислення у дітей в закладах освіти. Дж. Мезіроу, Е. Кезел, Дж. Брунер аналізують особливості трансформативного навчання у практиках сучасної освіти. К. Робінсон показує, що освіта, яка існує тепер, є економічно не вигідною, оскільки не відповідає запитам й потребам сьогодення. У своїх наукових дослідженнях він пропонує низку концептуальних ідей щодо реформування освітньої сфери.

Метою статті є аналіз концептуальних ідей Кена Робінсона щодо подолання уніфікації та стандартизації в освіті та можливостей їх впровадження у практику української освіти.

Виклад основного матеріалу. Кен Робінсон є експертом у сфері освіти, розвитку творчих здібностей та інноваційного мислення. Світове визнання досліднику принесли книги з проблем реформування та розвитку освітньої сфери. Він співпрацював з урядами Європи, Азії і США, з міжнародними агентствами, великими корпораціями й культурними організаціями. У 1998 році науковець очолив комісію з питань креативності, освіти та економіки в уряді Тоні Блера, де підготував резонансну доповідь про наше майбутнє, креативність, культуру та освіту. Кен Робінсон виступив ініціатором розвитку мистецтва у шкільних закладах. Реформуванню освіти він надає великої уваги, вважаючи, що «вона є дверима у майбутнє» [2, с. 45]. У низці своїх праць британський дослідник пропонує ідеї, які спрямовані на розвиток освіти на якісно новому рівні. У цьому процесі, вважає науковець, вона має орієнтуватися на проблеми та потреби майбутнього, а не минулого. Освітянин стверджує, що людина не зможе орієнтуватися у складному, непередбачливому світі майбутнього, «дивлячись лише у дзеркало заднього виду» [3, с. 125].

Не вдосконалити чинну систему освіти, а докорінно її змінити, на думку Кена Робінсона, можливо за умови повернення до першооснов освітнього процесу. Під першоосновами він розуміє врахування фундаментальних (природних) потреб людини, які має плекати й розвивати освіта. «Люди не народжуються однакового розміру й форми – їхні здібності й риси характеру теж різні» [3, с. 47], – пише дослідник. Відповідно мета сучасної освіти окреслюється науковцем як здатність розкрити власну індивідуальність, «допомогти учням максимально зрозуміти довкілля і виявити свої внутрішні таланти з тим, щоб реалізувати себе як особистість і стати активним громадянином своєї країни» [3, с. 23]. Основний лейтмотив розмислів британського освітянина – це перехід до персоніфікованої

освіти, яка б органічно (природно) розвивала закладений внутрішній потенціал людини, примножувала її таланти й здібності, а не передбачала уніфікацію її якостей залежно від суспільних потреб та освітніх нормативів й стандартів. В основі освітніх змін – віра у цінність кожної людини, право на її самовизначення, здатність розвиватися й проживати повноцінне, щасливе життя [3, с. 22]. Кен Робінсон порівнює освіту із «живим процесом», схожим до занять садівництвом. Добрі вчителі створюють умови для розвитку тих, хто навчається. Як і дбайливі садівники, вони знають, що рослини не треба змушувати рости. Вони не чіпляють до них коренів, не приклеюють листя й не фарбують листочків, а лише створюють умови для росту й життєдіяльності [3, с. 109]. Майстерність у викладанні подібна до майстерності у будь-якій іншій справі. Вміння застосовувати свої знання й уміння у новій ситуації – ось, що означає професійний досвід, яким володіють досвідчені вчителі. «Між навчанням за допомогою творчості і навчанням заради творчості існує різниця» [2, с. 56], – стверджує Кен Робінсон. Хороші вчителі знають, що їх завдання – мотивувати й захопити учнів. Цей процес навчання заради творчості сам по собі творчий. Найголовніше завдання педагога – сприяти навчанню, реалізується у результаті виконання наступних функцій: зацікавлення, заохочення, сподівання, мотивації [3, с. 111]. У практиці української освіти дані настанови дозволяють переформатувати навчальний процес у напрямку запровадження проблемного навчання, роботи у динамічних групах, дослідницьких проектах тощо.

Наступною настановою у досягненні персоналізації навчального процесу є розвиток творчого потенціалу тих, хто навчається. У своїх працях Кен Робінсон проводить паралель між освітою та творчістю. Він вважає, що творчість у навчальному процесі є не менш важливою, аніж наука чи грамотність. У закладах освіти розвиток творчості й мистецьких умінь має знаходитися на одному щаблі із традиційними дисциплінами, як-то: математика чи вивчення мов, історії. Освітня практика засвідчує, що стандарти в основному зосереджені на дисциплінах академічного рівня. Натомість практичні дисципліни, як-то: образотворче мистецтво, драма, музика, дизайн, фізичне виховання тощо вважаються не важливими й їм приділяється незначна увага. Результатом культивування таких тенденцій у навчальних програмах є виховання науковців, а не гармонійно розвинутих особистостей. Дослідник розмірковує, що невже навчати дитину математиці є більш важливим, аніж танцям? Подивіться на будь-яку дитину, радить він, – вона будь-якої миті готова танцювати, але чи вона готова сісти за книги та вивчати хитросплетіння формул чи графіків. У кінцевому рахунку, вважає освітянин, суспільство отримує «надзвичайно непрактичних, далеких від реального світу, таких собі жителів «башт із слонової кістки» з головою переважаною чистою теорією [2, с. 55]. Ті, хто навчається, мають колосальні вроджені здібності, розвинути які можливо за умови подолання вузьких меж академічності й стандартів. Таким чином, нівелювання розвитку творчого потенціалу значно звужує потенціал, можливості й завдання освіти.

Ідея розвитку творчості у навчальному процесі є не новою в освітній літературі. Механізм її «пробудження» й розвитку презентується у наукових розвідках низки сучасних зарубіжних та вітчизняних дослідників. Однак, релевантність ідей Кена Робінсона полягає у тому, що творчість розвивається не за «певним сценарієм». Як загальна антропологічна властивість вона не формується, не виховується шляхом зовнішнього «вживлення», за допомогою певного набору методів та прийомів. Повчаннями, примусом, казенним дидактизмом цього досягнути неможливо. Вона народжується під дією об'єктивних умов, оскільки частково знаходиться за межею можливого для людини й в силу цих обставин майже не піддається опису, діагностуванню, контролю, передбаченню тощо. Це життєва сила й енергія людини, яка закладена у ній від природи. Творчість можливо лише «розбудити», актуалізуючи й активізуючи внутрішній потенціал людини. Навчальна діяльність розглядається як середовище, у якому «народжуються» нові ідеї, думки, де розвивається й реалізується індивідуальна природа кожного учасника навчальної взаємодії. За таких умов освітній процес зосереджується на культурній трансформації особистості, а не на її

соціальної адаптації. Він набуває особистісного виміру, позбавляючись формальних ознак. Творчість є багатогранним процесом, який підтримується різними типами мислення й ґрунтується на уяві, інтуїції й навіть передбаченні.

Процес творчості не затиснутий у логічні межі дослідження проблеми й пошуку рішень. Суттєву роль у цьому процесі відіграє сфера несвідомого. Ця сфера пов'язана із внутрішніми переживаннями, духовними пошуками й іншими процесами природної сутності людини, у яких засадничу роль відіграють уява, мрії, фантазії, емоції, інтуїції тощо. Демонструючи інстинктивний непередбачуваний процес пізнання, вони виводять особистість із стану закритості й завершеної цілісності і є потужним засобом проникнення у приховані таємниці її природи. За їх допомогою можна зруйнувати старий досвід й звичні канони мислення, стереотипне бачення проблем та шляхів їх рішення. Вони роблять категорію «можливого» продуктивною та необхідною у процесі творчості, задаючи напрям творчого пошуку. Пізнання світу не може відбуватися за зразками та шаблонами, а завдяки їх руйнації. Це здатність мислити нелогічно, асоціативно, неупереджено сприймати світ методом спроб й пошуку власного шляху. У цьому процесі важливу роль відіграє здатність помилятися. Якщо людина не готова помилятися, вона не здатна творити. Звертаючи увагу на цю обставину Кен Робінсон стверджує, що «діти зазвичай залюбки роблять помилки, і завдяки незаангажованості й неупередженості швидко навчаються, створюють власне бачення світу» [2, с. 67], – стверджує дослідник. Проте, освітні інституції у процесі пізнання позбавляють людину права на помилку, навчаючи її розуміти світ та діяти у ньому згідно певних правил та шаблонів. В установах освіти навчають не помилятися, навчають не ризикувати, навчають знати, що саме ця відповідь є правильною. Така відповідь є наперед відомою й зазначеною, як правило, наприкінці підручника. Завдання учня/студента самостійно відшукати цю відповідь, не підглядаючи на останню сторінку книги. Як результат навчання зводиться не до пізнання реалій світу, а до пошуку вже відомих й визначених істин. Більше того, освітні установи карають за помилки, тим самим придушують будь-які прояви творчого пізнання та потенціалу й культивують стандарт і посередність.

Культивування стандартів у процесі викладання передбачає ознайомлення учнів/студентів із певним набором фактичного матеріалу, який необхідно засвоїти нібито для успішної діяльності у майбутньому. Стандартним є також чітко фіксований набір методів та способів його засвоєння. Ще до сьогодні у дидактиці української школи використовуються чітко визначені із часів радянської епохи типи організації та проведення навчальних занять. Варто зазначити, що вони досить чітко регламентують способи їх проведення, зазначаючи кількість необхідного часу й добираючи наперед стандартний набір видів робіт та вправ. В українській школі навчання відбувається за єдиними стандартними планами і навчальними програмами. Вони передбачають засвоєння певного обсягу фактичного матеріалу, вивчення чіткого переліку формул, правил, дат тощо, формування визначених навичок й умінь з їх використанням у практичних ситуаціях. Загалом, вони включають розвиток лише певних видів аналітичного мислення, зокрема із застосуванням слів й цифр і фокусуються на тому, що зазвичай називають «пропорційним знанням» чи «знанням у вигляді висловлювання» [2, с. 54]. Стандартизовані програми презентують формальну природу освіти. Її формальність, на думку Кена Робінсона, полягає у культивуванні чіткої ієрархії значимості навчальних предметів. На вершині ієрархічної драбини зазвичай знаходиться письмо, читання і арифметика, далі йдуть гуманітарні дисципліни: історія, географія, суспільні науки [2, с. 58]. У випадку оцінювання акцент робиться на формальному письмовому оцінюванні й активному використанні тестів множинного вибору, що дозволяє без особливих зусиль кодифікувати і опрацювати інформацію й відповіді учнів. Здебільшого учнівська діяльність підпорядковується підготовці до тестів, навчанню певних знань, а не розвитку творчих здібностей дитини. При цьому практично не використовуються такі форми оцінки навчальної діяльності як написання творчих робіт, оцінюючі знання на розуміння, пояснення, порівняння, взаємні оцінки та інші підходи, яких важко уявити у числових виразах. Діяльність освітніх інституцій сконцентровується на вивченні певних предметів, а не навчанні учнів/студентів. Вони

вивчають не те, до чого мають нахили та здібності, а дуже вузький набір обов'язкових предметів, лише тому, що раніше вивчення цих предметів було перспективно у плані працевлаштування. Уніфікація та стандартизація є засадничими на всіх етапах освітньої діяльності. Вони, за твердженням Кена Робінсона, є ворогом інновацій і творчості, оскільки породжують атмосферу уникнення ризиків та помилок [2]. Загалом, стандартизація нівелює розвиток, передбачаючи наслідування і діяльність за взірцем. Звісно, мова не йде про відмову від певних стандартів розвитку освітньої сфери, а радше про «втиснення» навчальної діяльності у певну систему правил, норм, понять, відхід від яких передбачає покарання. Їх ідеалізація та абсолютизація у напрямку підвищення якості навчання сприяє розвитку суспільного контролювання та репресивності.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, сучасна освіта не здатна ефективно вирішувати ті завдання, з якими людство зустрілося сьогодні. В умовах швидко змінного, непрогнозованого сьогодення вона є застарілою й малоефективною. Це своєрідна спроба підлаштувати минуле під майбутнє. Дивовижним й, водночас, парадоксальним є те, що майбутнє нічого не має спільного з теперішнім і минулим. Усі нововведення та реформи в освіті, які ґрунтуються на ідеї, що ми зможемо підготуватися до майбутнього, просто краще виконуючи те, що робили у минулому, не працюють. Розвиток світу практично неможливо передбачити, тому завдання освіти має полягати не у трансляції здобутків минулого, а у навчанні вирішувати проблеми сьогодення й майбутнього. У своїй діяльності освітні інституції покликані органічно розвивати людський потенціал, виходячи із розуміння талантів й інтересів тих, хто навчається. Під час навчання необхідно використовувати усі способи й методи набуття знань, щоб шкільні предмети й обрані методики пробудили у них ініціативу та уяву. Освіта має стати персональною. Персоналізувати навчання кожного учня можливо, творчо освоївши інформаційні технології й врахувавши індивідуальні здібності та інтереси тих, хто навчається.

Враховуючи ту обставину, що питання подолання негативних чинників стандартизації й уніфікації освітнього процесу є багатограним та складним доцільно продовжити дослідження з окресленої проблеми. Зокрема, більш детально розглянути можливості підвищення якості сучасної освіти.

Список використаної літератури

1. Козелецкий Ю. Человек многомерный / Ю. Козелецкий. – К.: Лыбидь, 1991. – 244 с.
2. Робинсон К. Образование против таланта / пер. с англ. Наталии Макаровой / Кен Робинсон. – М.: Изд-во «Манн, Иванов и Фербер»; Изд-во «Эксмо», 2013. – 336 с.
3. Робинсон К. Школа майбутнього. Революція у вашій школі, що назавжди змінить освіту: [пер. з англ. Ганна Лелів] / Кен Робінсон, Лу Ароніка. – Львів: Літопис, 2016. – 258 с.

References

1. Kozeletskyi, Yu. (1991). *A multidimensional man*. Kyiv: Lybid (in Russ.)
2. Robinson, K. (2013). *Education against talent*. Moscow: Publishing House «Mann, Yvanov and Ferber», «Eksmo» (in Russ.)
3. Robinson, K. (2016). *School of the future. Revolution at your school that will change education forever*. Lviv: Litopys (in Ukr.)

HANABA Svitlana Oleksandrivna,

Doctor of Sciences (Philosophy),

Associate Professor of the Department
of Philosophical disciplines

Kamyanets-Podilsky Ivan Ohienko National University,

e-mail: sveta_ganaba@ukr.net

FROM STANDARTIZATION TO CREATIVITY: IMPLICATION OF THE IDEAS AND VIEWS OF KEN ROBINSON IN UKRAINIAN EDUCATION

Abstract. Introduction. Modern Ukrainian education is in a state of reform. A number of changes in the educational field concerned with the search for adequate responses to civilization challenges, the necessity of overcoming systemic crisis of Ukrainian society and defining innovative approaches for its

development. The changes are designed to focus on the development of human ability to learn and relearn, to be in a state of constant creative search. Productive in this perspective is the idea of the British researcher and teacher Ken Robinson. Purpose. The purpose of education is seen the essence of ability to help those who are learning to understand the environment and identify internal talents in order to realize themselves as a personality. Results. Human will be able to perform their individual purpose as a personality, cultural purpose, economic purpose. To implement these purposes of the education sector should be not only academic, but creative process. Art and creation needs to be on the same stage with the traditional disciplines at educational institutions. Creativity is associated with the ability to receive impartially and perceive this world, through trials, errors, finding their own ways of learning to know the realities of the world. Conclusion. Such education is an organic and complex system, which manifests itself every day in thousands of ways in real people's actions and institutions. The Ken Robinson's ideas of personalization, individualization can help to find efficient and effective ways for its reform, to get rid of formalism in the teaching process, to reduce the level of "alienation" of educational material from the interests and needs of students. Training will be more motivated and organic. It facilitates the acquisition by a person of civic responsibility, involvement in community activities and strengthens community for the common good.

Key words: education, standardization, personalization, creativity, learning process.

Одержано редакцією 24.05.2017
Прийнято до публікації 07.06.2017